

Pusztta és Balaton, paprika és gulyás **A magyar nyelvkönyvek országismereti Magyarország-képe**

Holger FISCHER

1. Bevezetés

Sokak szemében Magyarország országismerete a sok paprikával és gulyással teli magyar konyha, valamint a magyar borok ismeretére korlátozódik. Ezt egészítik még ki bizonyos elképzelések a puszta-ról, Budapestről és a Balatonról. Ennyiből áll Magyarország, többet nem kell tudnia az embernek.

Valóban csak ez lenne minden? Hogy néz ki mindez a szövegekben, amelyekkel a diákok meg a többi ember, akik valamely okból magyarul tanulnak, legelőször szembesülnek, vagyis a nyelvkönyvekben? Milyen ismereteket közvetítenek ezek Magyarországról, milyen képet, miféle valóságot mutatnak? Milyen *önarcképet* rajzolnak a szerzők, hiszen az esetek szinte mindegyikében magyarokról van szó.

2. Az országismeret meghatározása és tartalma

Az országismeret bemutatásához, amint azt én az itt következőkben értelmezem, szeretnék egy hamburgi kolléga definíciójára visszautalni. Ez – valamelyest egyszerűsítve – így hangzik: „Az országismeret tudományosan megalapozott megközelítése a különböző idevágó diszciplínákból gondosan kiválasztandó információknak, amelyeknek rendszerezett összesítéséből egy ország valósága leírásának rendszere olvasható ki. Egy efféle rendszer képes kell legyen a tanulókat abba a helyzetbe hozni, hogy ezt a valóságot megfelelő módon meg tudják ragadni, megértési horizontjukba be tudják illeszteni, valamint egyidejűleg közvetített készségek révén a további információszerzéshez szükséges kommunikációs képességet ki tudják fejleszteni” (Delmas 1983, 111). Egy másik, valamivel kevésbé komplikált meghatározás így hangzik: „Az országismeret a

nyelvoktatásban a nyelvi közösségek viselkedési mintáinak és e közösség azon életfeltételeinek közvetítését jelenti, amelyek a kommunikációs folyamat alapját képezik, azt lehetővé teszik és támogatják” (Erdmenger/Istel 1978, 23).

A meghatározásokból kitűnik, hogy az országismeret során különböző idevágó tudományterületek ismeretanyaga kerül közvetítésre. Ezért az szükségszerűen interdiszciplináris irányultságú kell legyen. Az országismerethez anyagot nyújtó idevágó tudományterületként e helyütt a történelem, a művelődéstörténet, a néprajz, a politológia, a szociológia, a földrajz és a gazdaságtan kerül említésre, vagyis azon területek, amelyeket Gragger Róbert már az 1920-as évek elején a Berliini Magyar Intézet hungarológia-felfogásának meghatározásakor egyértelműen megnevezett.

Teljesen magától értetődik, hogy ezeknek az országismeretet alkotó területeknek nem mindegyike építhető be egyforma intenzitással a nyelvoktatásba, mivel valamennyien egymással, továbbá a filológia klasszikus területeivel is konkurenciában állnak. Ezért szükséges valamilyen súlypont kialakítása. Ilyesféle, Magyarország társadalmi valóságát és ennek történelmi fejlődését különösen alkalmas módon jellemezni képes súlypontokat alkothatnának a teljesség és a kizárólagosság igénye nélkül (Delmas 1983, 113 o.-hoz kapcsolódva):

- (1) a családszerkezet és a lakásprobléma; mindkét terület elemi jelentőségű a társadalom tagjainak egyéni életfeltételei esetében;
- (2) a politikai rendszer, a gazdaság és a társadalmi biztonság, mint olyan területek, melyek a társadalomnak különösen a politikai és anyagi létfeltételeit befolyásolják;
- (3) az oktatási rendszer és a kultúra, mint a társadalom szellemi szervezetségi formái;
- (4) a környezetvédelem problémája, mint időszerű, társadalmakfölkötti terület.

Ezek után elképzelhető lenne az országismereti tartalmakat kétféle alternatív módon közvetíteni a diákoknak: vagy a nyelvoktatás integrált részeként, azaz úgy, hogy a nyelvkönyvek szövegeit lényegesen erősebb országismereti irányultsággal szerkesztik, vagy pedig önálló oktatási tömbként, leválasztva, a nyelvoktatás mellett. Azt gondolom, hogy a kétféle megoldás a fenti kizárólagossággal hibás, értelmesebb lenne a kétféle forma keveréke.

3. A magyar nyelvoktatás keretfeltételei

Az oktatási anyagok tervezése és összeállítása során természetesen figyelembe kell venni egyrészt azokat a keretfeltételeket, amelyek között a magyartanítás sorra kerülhet, illetve meg kell történnék, másrészt a hallgatók motivációját, illetve céljait.

A Német Szövetségi Köztársaságban fennálló keretfeltételeket illetően az érvényes, hogy a magyar nyelvoktatás a három finnugor szemináriumon belül, Göttingenben, Hamburgban és Münchenben, valamint a berlini Humboldt Egyetem Hungarológiai Szemináriumában intézményesen, szilárdan biztosított és viszonylag magas óraszámban kerül meghirdetésre. A nyelvi kurzusok heti órászáma a tanterv szerint mintegy 14 órát tesz ki, ami összesen közel 200 oktatási órát jelent. Berlinben ez a szám még lényegesen magasabb. Kevésbé egyértelműen biztosítottan, azaz nem rendszeresen és többnyire óraadó tanárokkal, valamint lényegesen alacsonyabb óraszámokban, heti 2–6 órában, ami összesítve kb. 28–80 tanítási órát jelent, és többnyire az általános nyelvészet kereteibe ágyazva egész sor egyetemen folyik magyar nyelvoktatás, pl. Freie Universität Berlin, Bochum, Bonn, Freiburg, Gießen, Kiel, Köln, Leipzig, Marburg, Münster. Ezen túlmenően csupán néhány népfőiskolán, illetve az egyéni tanulás révén áll fenn a lehetőség a magyar nyelv megtanulására. Magán Magyarországon a nyári egyetemek és a nagyszámú nyelviskola kínál sokoldalú lehetőséget a magyar nyelv megtanulására.

De kik tanulnak magyarul? Mindenekelőtt – ez nagyon lapos megállapításnak tűnhet, ám a nyelvi tankönyv kidolgozásakor igen nagy jelentőségű körülmény – felnőttekről van szó! Ezen túl a hallgatók több csoportja különböztethető meg az igen eltérő indítékok, a tanulmányi célok és a követelmények alapján:

1. hallgatók filológiai szakmai irányultsággal
  - 1.1 finnugrisztika főszakos hallgatók, fő szakjukban
    - 1.1.1 magyar filológia szakosodással
    - 1.2.1 más szakosodással
  - 1.2 finnugrisztika mellékszakos hallgatók magyar filológiai szakosodással, akik fő szakjukban valamely más filológiát tanulnak
  - 1.3 finnugrisztika mellékszakos hallgatók, akik nem magyar filológiára szakosodnak

- 1.4 az általános nyelvtudomány szak hallgatói, akiknek egy nem indogermán nyelvvel is kell foglalkozniuk
2. hallgatók nem filológiai szakmai irányultsággal
  - 2.1 a történelem, közgazdaságtan, földrajz, politológia, szociológia, néprajz stb. szak hallgatói, akik általában csak csekély nyelvtudományi irányultsággal rendelkeznek, finnugrisztika (hungarológia) mellékszakkal
  - 2.2 a 2.1 alatt felsorolt szakok hallgatói, akik csupán a nyelvórákon vesznek részt azért, hogy fő szakjukon belül Magyarországra szakosodhassanak
3. hallgatók és egyre növekvő számban más felnőttek is, akik a magánéletben, illetve foglalkozási területükön belül található okok miatt tanulnak magyarul.

A követelmények mértéke, melyeket ez a sokféle célcsoport a nyelvtanítással szemben támaszt, az egy féléves, heti 2 órát jelentő nyelvi tanfolyamoktól a teljes tanulmányokig terjed, amely 4 félévre terjedő, legalább 14 órás nyelvtanítást és számos további tanórát foglal magába. Az egyik számára a tanulás célját csupán a nyelvtani alapszerkezet felismerése jelenti, a másik számára az a képesség a cél, hogy szaktudományi szövegeket segédeszközök igénybe vételével németre fordítson, a harmadik célja az egyszerű kommunikációs helyzetekben való beszédképesség, a negyediknek a nyelvészeti mélységekig való hatolás, és végül az ötödiknek a magyar nyelv igazi „birtoklása” a célja. És valamennyien egymás mellett kell üljének kapacitási okok miatt egyazon nyelvi tanfolyamon és így ugyanazokat az oktatási anyagokat kell használniuk.

Ezzel azokat a keretfeltételeket, amelyeket egy nyelvkönyvnek figyelembe kell vennie, nagyjából leírtuk.

4. Magyar nyelvkönyvek

A német nyelvterületen az elmúlt három évtizedben, valamint a Magyarországon külföldiek nyelvtanítására használt és általam vizsgált nyelvkönyvek az alábbiak:

- (1) Bánhidy, Zoltán; Jókay, Zoltán; Szabó, Dénes: Lehrbuch der ungarischen Sprache. 2. kiadás München 1967 (az 1. kiadás 1964-ben, illetve 1958-ban jelent meg)

- (2) Fülei-Szántó, Endre; Mihályi, József: Magyar nyelvkönyv külföldiek számára. Alapfok. Budapest 1966 (ezt a könyvet hosszú ideig használták a debreceni Nyári Egyetemen)
- (3) Kárpáti, Paul; Skirecki, Hans: Taschenlehrbuch Ungarisch. Leipzig, 7. átdolgozott kiadás 1977, 11. kiadás 1986, 1. kiadás 1970 körül
- (4) Ginter, Károly; Tarnói, László: Ungarisch für Ausländer. Budapest 1974.
- (5) Érsek, Iván: Langenscheidts Praktisches Lehrbuch Ungarisch. 4. kiadás Berlin, München, Wien, Zürich 1983, 1. kiadás 1977
- (6) Mikešy, Sándor: Ungarisches Lehrbuch. Leipzig, Budapest 1978
- (7) Erdős, József; Kozma, Endre; Prileszky, Csilla; Uhrmann, György: Színes magyar nyelvkönyv I. 2. javított kiadás Budapest 1982, 1. kiadás 1979 (ezt a könyvet használták hosszú időn át a Nemzetközi Előkészítő Intézetben)
- (8) Annus, Irén: Build your Hungarian. Language Coursebook I. Szeged 2. kiadás 1991, 1. kiadás 1990
- (9) Békéssy, Gábor; Mezei, Lajos; Somos, Béla: 1000 szó magyarul. Jegyzet a magyar nyelv és beszéd tanulásához kezdőknek. Budapest 1989.
- (10) Szili, Katalin; Szalai, Zsuzsa: Lépésről lépésre. Ungarisch für Anfänger. Wien 1990
Szalai, Zsuzsa: Egy lépéssel tovább. Ungarisch für Fortgeschrittene. Wien 1993
- (11) Hoffmann, István (szerk.): Hungarolingua. Magyar nyelvkönyv I. Debrecen 1991 (ezt a tankönyvet használják jelenleg a debreceni Nyári Egyetemen)
- (12) Erdős, József; Prileszky, Csilla: Halló, itt Magyarország! Magyar nyelvkönyv külföldieknek. 2 kötet, Budapest 1992 (ezt a könyvet használják a Nemzetközi Előkészítő Intézetben)
- (13) Kovácsi, Mária: Itt magyarul beszélnek. Magyar nyelvkönyv kezdőknek angol, francia és német nyelvű magyarázatokkal. 2 kötet, Budapest 1993
- (14) Silló, Ágnes: Szituációk. Ein Ungarischlehrwerk für Anfänger. Ismaning 1995.

A 14 tankönyvet megjelenésük szerint különböző korszakokba sorolhatjuk, rajtuk keresztül igen világosan kiderül a paradigma-váltás a nyelvkönyvek esetében. A legkorábbi munkák a '60-as

évekből, a '70-es évek elejéről még teljesen a nyelvtanra figyelnek és szerkezeti oktatást végeznek, a '70-es évek második feléből származó munkák ugyan még mindig nyelvtani orientációjúak, de már magukon viselik a kommunikációs irányultság jeleit. Ez a kommunikációs készségre való irányultság kerekedik azután egyértelműen felül a '80-as, '90-es évek során.

A következőkben az olvasmányszövegek országismereti tartalmára szeretnék összpontosítani, aholis a növekvő kommunikációs irányultsággal párhuzamosan a voltaképpeni olvasmányok egyre kisebb mennyiséget jelentenek, illetve kérdés- és válaszmondat, valamint társalgási dialógus-jelleget öltenek. Ami a nyelvkönyvek szövegválasztékát illeti, ez attól a kiindulási koncepciótól is erősen függ, amely a mindenkori nyelvkönyv mögött áll. Néhány példa. A Bánhidy/Jókay/Szabó-könyvben a történetek nagyobb része Magyarországon élő külföldi diákok körében játszódik, Ginter/Tarnói bepillantást engednek könyvükben egy német-magyar család budapesti tartózkodásába a szülőknél Budapesten az ide illő családi jelenetekkel, Mikesy megismertet bennünket az NDK és Magyarország közötti gazdasági együttműködéssel, Érsek bevezet minket a nyugatnémet üzletemberek és magyar menedzserkollégáik budapesti életébe, Erdős/Kozma/Prileszky történetei a Nemzetközi Előkészítő Intézet külföldi hallgatói körében, Annuséi a szegedi amerikai diákok között, Hoffmannéi a debreceni Nyári Egyetem résztvevői között, Kovácséi pedig egy Budapestre házasodott francia nő környezetében játszódnak. Csak kevés tankönyvből hiányzik az egész könyvet végigkísérő, egyetlen eseményhordozó személy fenti koncepciója (pl. Kárpáti/Skirecki; Békéssy/Mezei/Somos; Erdős/Prileszky; Silló).

5. Országismereti tartalmak a nyelvkönyvek olvasmányanyagaiban

A következő összeállításban megkísérlem a felsorolt tankönyvekből kizárólag az olvasmányszövegeket – a különböző nyelvtani gyakorlatok és fordítási feladatok stb. nélkül – meghatározott témakörökhöz rendelni, már amennyire ez egyáltalán lehetséges volt. Számos szöveget nem lehetett besorolni, azok értelembeli üressége miatt. (A zárójelben szereplő számok feloldására vö. 132–133. oldal.)

+ = olvasmányok a tankönyv 1. harmadában

* = olvasmányok a tankönyv 2. harmadában

= olvasmányok a tankönyv 3. harmadában

témakör/tankönyv	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
tárgyak megnevezése	++			+			+++
család, rokonság, szakmák	+*		#	+++	*#	+	++
lakás	*			+	+		+
látogatás, buli	*#		#	+*	*#	+	
étkezés, étterem	+		**	+*	**	+	*
iskola	++			*			+#
egyetem, diákélet	+*	++***				*	#
bevásárlás	+		*	+**	***	+**	+
üdülés, utazás							
– utazási előkészületek	*#			++	+*	+	*
– pályaudvar, vonatút	*	*			*	+	
– autós utazás				+**#	#	+*	
– repülőtér				+#	+		
– Balaton, hétvégi ház	+	+	#	+##	#	*	#
– szálloda				*		+*	
sport, szabadidő	#	*				*	#
posta	*		+*	+	*	#	
egészség, orvos	*	+	#	+	##	**	*
színház, opera	*	*			#	#	*
időjárás	#	+					
idő	#	+		*			
autó				++		#	*#
tiltások, utasítások	*						
gazdaság és munka							
– a munka világa	#		#		+	##	**#
– üzleti tárgyalások					+		
– jövedelem- és árviszonyok					#		
– magyar munkások az NDK-ban						###	
– KGST együttműködés						#	
pénz				*			
politika							
irodalom							
– kivonatok, tartalom	#####			**	##	#	
– anekdoták				*****		#	*
				#####			
– mesék				*#			*##
– krimi				#			
írók, művészek	#####	**		*	##		
Magyarország							
– történelem		***		*		*	##
– földrajz	*			#####		*#	*
– falusi élet	+				#	#	#
Budapest							
– történelem	*						
– közlekedési eszközök			*	*		+*	+
– épületek, emlékművek	#	*	+*	+*		+*	++

témakör/tankönyv tárgyak megnevezése család, rokonság, szakmák	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
	++	+++++				+++	
	*	****	++++	*	+**	+++*	*
		###	##				
lakás	*	+	*#	*	++	++****	+
látogatás, buli	*	*	*#	+*	+++##		+
étkezés, étterem	++	#	+++#	+++*	+++*	+	+
iskola		+		+		#	
egyetem, diákélet	+	+*##	*	+++*			
bevásárlás	++	++		+****	+	**	+#
üdülés, utazás						*	*
– utazási előkészületek			+*		#		*
– pályaudvar, vonatút	+	#		*	*		*
– autós utazás			*				
– repülőtér				*	#		
– Balaton, hétvégi ház		#	*#			#	
– szálloda				+	+		#
sport, szabadidő		*#	+++	***	###		*
posta	+			*	*		+##
egészség, orvos		#	#	*	+++*	*	**
színház, opera		#			**		
időjárás					#		*
idő		**#					+**
autó			##		**#		#
tiltások, utasítások							
gazdaság és munka							
– a munka világa		**	#		###	#	
– üzleti tárgyalások					*	*	
– jövedelem- és árviszonyok							
– magyar munkások az NDK- ban							
– KGST együttműködés							
pénz			*	+*			#
politika						#	
irodalom							
– kivonatok, tartalom			#####			##	###
– anekdoták		*				#	
– mesék			*			#	*#
– krimi							
írók, művészek			*				*#
Magyarország							
– történelem						#	
– földrajz	*	#	*		##		#
– falusi élet							
Budapest							
– történelem		#				#	
– közlekedési eszközök		*#			*		+
– épületek, emlékművek	***	#	+		+*#	+	#

Már ez az áttekintés is lehetővé tesz néhány megállapítást:

(1) A könnyű szövegek, vagyis a tankönyvek első harmadában szereplő anyagok túlnyomórészt a tárgyak megnevezésével, a családi élettel, az étkezéssel, a lakással és az utazással foglalkoznak.

(2) Közepes nehézségű szövegek elszórtan találhatóak meg, valamennyi témakörben.

(3) A nehéz szövegek a tankönyvek utolsó harmadában Magyarországgal és Budapesttel kapcsolatos országismereti témákra, a gazdaság és a munka, az utazás és az üdülés területére, valamint az irodalomra összpontosítanak.

(4) Fontos országismereti területek, mint pl. a lakás, amennyiben a szoba és a berendezési tárgyak körén túl megyünk, a politika, az oktatási rendszer és a tudomány, az irodalmon kívüli kulturális élet, a teljes környezetvédelmi problematika vagy teljes egészében kiszorul az anyagokból, vagy legjobb esetben is a könnyű és közepes nehézségű szövegek körében fordul elő.

Ha a szövegek mélyebb tartalmi elemzésébe kezdünk azok országismereti elemeit illetően, akkor további megfigyeléseket tehetünk, melyek részben valamennyi, részben csupán néhány tankönyvre érvényesek, s amelyek összegezve egy jellegzetes Magyarország-képet eredményeznek.

(5) A szövegek információtartalma természetesen erősen eltérő, azok nehézségi fokának függvényében. Különösen a tankönyvek első kétharmadának szövegei lényegében a megnevezésekre és a megjelölésekre korlátozódnak.

(6) Az országismereti tartalommal rendelkező szövegek nagy mértékben kötődnek az időhöz és aktualitásukat, valóságukat gyorsan el tudják veszíteni. Ez különösen akkor mutatkozik meg élesen, ha az ember a 20–25 évvel ezelőtt írott nyelvkönyvek szövegeit olvassa (példa Fülei-Szántó/Mihályi) (vö. a I. sz. melléklet).

(7) Ismételten előfordul, hogy országismereti adatok nem egészen pontosak. Ezek többnyire apróságok, sorozatos előfordulásukkal azonban mégis zavarólag hatnak. Az efféle apróságokhoz sorolható például, hogy a megadott vételárak vásárláskor egyáltalán nem stimmelnek, hogy a budapesti diákotthonokban egyágyas szobák vannak, hogy egy diák a diákigazolványával egy első osztályú vonatjegyet vásárol Szegeden Budapestre, hogy a határvonalak a térképeken egyáltalán nem stimmelnek, vagy teljesen hiányoznak,

noha ennél a feladatnál az országok és városok adatairól van szó, hogy – noha a szövegben helyesen – a budapesti közlekedési hálózat térképén a buszok és villamosok színei (kék és sárga) pontosan fordítva szerepelnek. Lényegesen komolyabb ezeknél a példáknál viszont a Fülei-Szántó/Mihályi által vázolt történelemkép (II. sz. melléklet).

(8) Szemmel láthatóan nagyobb gondot jelentett a nyelvkönyvek szerzőinek a szövegek történeteiben a helyzeteket úgy alakítani és ábrázolni, hogy azok önmagukban világosnak, ellentmondásmentesnek, tényszerűleg igaznak és hihetőnek tűnjenek (III.–IV. sz. melléklet). Ez a probléma nemcsak a régebbi tankönyveknél bukkan fel, hanem az újabbaknál is pontosan ugyanígy jelentkezik. Illusztrációként néhány különösen kiugró példát ehhez fűződően is felsorolunk (V.–VI. sz. melléklet).

Vagy pl. látták-e már valaha, hogy – amint azt egy további történet elmondja – vasárnap (!) pedagógia szakos külföldi diákokból álló csoport bemegy egy iskolaépületbe, hogy ott feljegyezzék a tiltó és utasító feliratokat, azért, hogy később ezeket elküldjék diákjaiknak a saját hazájukba. Vagy lehet-e egy a '60-as években a budapesti belvárosban élő mérnök normális munkanapjának tekinteni azt, hogy reggel 6-kor felkel, hogy a kávéházban reggelizhessen, azért, hogy 8-kor megkezdhesse a munkáját egy csepeli gyárban, majd végül a munka végeztével a szabóhoz és a cipészhez menjen, akikkel méretre készült ruhát és cipőt csináltat magának?

Még egy utolsó példát nem szeretnék elhallgatni: egy autós turista az NDK-ból megérkezik a Marx térre a Nyugati pályaudvar mellé, megkérdezi egy arra járótól a Béke szállóhoz vezető utat, majd annak arra a kérdésére, hogy honnan érkezett, a következő szavakkal válaszol: „A Német Demokratikus Köztársaságból, Vácon át, tehát északnyugatról” (Mikešy 1978, 113).

(9) Számos, a szövegekben kiválasztott helyzet sem tűnik különösebben a nyelvkönyveket használók életkorához illőnek. Hogy csak egyetlen példát említsek: az egészségügyi terminológia és a betegségnevek megismertetéséhez véleményem szerint nem különösebben szerencsés eset egy 8 éves gyerek látogatását választani az iskolaorvosnál. Ezzel szemben egyetlen nyelvkönyvben sem fordul elő a *körzeti orvos* fogalma, vagy a magyar egészségügyi valóság számára még sokkal jelentősebb fogalom, a *hálapénz*. A felkínált betegségleírásokból csak arra lehet rájönni, hogy a magyarok már a

legkisebb láz nélküli náthával is orvoshoz mennek, aki erre kétnapos ágybanfekvést rendel el számukra.

(10) Érthető okokból a szerzők sok szövegben a párbeszédés formát választják. A csekély szókincs és a szerény nyelvtani ismeretek gyakran állnak a mélyenszántó társalgás útjában. Pontosan azoknál a nyelvkönyveknél, melyek abból a koncepcióból indulnak ki, hogy az egész könyvön végig ugyanazok a személyek szerepelnek, ez nem ritkán azzal a következménnyel jár, hogy a társalgás semmiféle értelemben sem felel meg a társalgók életkorának, s ez egy olyan ellentmondás, ami a könyv használóit rendkívül zavarja.

Ezzel összefüggésben szeretnék egy jelenségre utalni, ami nekem most, mikor hosszú idő után 14 nyelvkönyvet átolvastam, különösen élesen tűnt fel, s ami Önök előtt valószínűleg már régóta ismert: minél inkább a társalgási és párbeszédformákra irányul egy könyv koncepciója az olvasmányszövegekben is, és ez mindenekelőtt az újabb keletű nyelvkönyvekre vonatkozik, annál alacsonyabb lesz a szövegekben közvetített információtartalom (VII. sz. melléklet). A társalgások részben oly mértékig mesterkéltek és üresek tartalmukban, hogy bárhol és seholsem történnek, Magyarországon azonban semmi esetre sem játszódhatnak. Csak néhány újabb nyelvkönyvben van ennek ellenére magas országismereti információtartalmuk (Szili/Szalai; Silló).

(11) Nagyszámú szövegben nincsen, vagy csak nagyon csekély mértékben van jelen országismereti anyag, annak ellenére, hogy a tárgyalt téma erre lehetőséget nyújtana. Ez különösen feltűnő olyan témák esetében, amelyek az utazással foglalkoznak. Noha sok mindent megtudunk arról, hogyan esznek és isznak útközben az utasok, mint társalognak izgatottan, a legjobb esetben talán még azt is, hogy a balatoni autópálya gyakran zsúfolt, de arról alig valamit tudunk meg, hogy miféle közlekedési eszközök állnak rendelkezésre, hogyan lehet menetjegyet vásárolni, miként működnek az utazási irodák, hogyan volt korábban kiépítve az üzemi üdülők rendszere, milyen a táj útközben az út célja felé haladva, miféle látnivalók bukkannak fel stb. A történelmi tartalmú szövegek is gyakorta elmulasztják a lehetőséget, hogy információt közvetítsenek, a történelmet kisebb anekdoták és mesék formájában közelítik meg.

(12) Néhány nyelvkönyvben, mivel cselekményük főszereplői külföldiek, csak kevés Magyarországra vonatkozó specifikus elem fordul elő. Még az olyan témák is, amelyek erős Magyarországgal

kapcsolatos vonatkozásokat mutathatnának fel, mint pl. a bevásárlás Budapesten, kirándulás vidékre stb. rendkívül általánosan kigondoltnak tűnnek és Hamburgban, Moszkvában, Grönlandon, vagy akárhol máshol is lejátszódhatnak.

(13) Ennek a problémának a folytatásaként néhány nyelvkönyv az országismeret szempontjából súlyos koncepcióbeli hibákat visel magán, ha hirtelen a könyv utolsó harmadában, ahol komoly nehézségű és magas információtartalmú szövegeket lehetséges elhelyezni, vagy külföldön játszódó jelenetek leírása következik, vagy egy olajfinomító, egy autógyári szállítószalag, vagy valamiféle gép működését ismerjük meg. Az olvasó Magyarországról szeretne valamit megtudni!

(14) Utolsó pontként szeretném az illusztrációk fájdalmas kérdését megemlíteni. Sok kép az első osztályosok könyveibe illik és nem a felnőttek tankönyvébe, arról nem is beszélve, hogy a képek nem minden esetben mentesek a hibáktól, vagy nem egyeznek a szövegben leírtakkal, ami egyébként az újabb tankönyvekben is előfordul. Egy kisebb válogatást a VIII.–XI.sz. mellékletben bemutatok. Különösen akkor, ha az ember az országismereti anyagot látható formában is közvetíteni kívánja, lényegesen magasabb követelményeket kell támasztani az ábrákkal szemben és inkább fényképekhez szükséges folyamodni.

Hogyan lehet tehát összefoglalóan a fenti nyelvkönyvek által kialakított Magyarország-kép körvonalait vázolni?

A nyelvkönyvek egy része ideológiailag színezett, sok szempontból elavult, helyenként objektíve is hibás Magyarország-képet közvetít. Ezek közé tartoznak a '60-as évekből való tankönyvek, közülük mindenekelőtt az akkoriban a debreceni Nyári Egyetemen alkalmazott Fülei-Szántó/Mihályi-féle könyv 1966-ból (2). Szerencsére a legrosszabb szövegek a könyv utolsó részében fordulnak elő, a nyelvkurzusok legtöbb résztvevője ilyen messze sohasem jutott.

A nyelvkönyvek egy másik csoportja csaknem ugyanilyen rossz, mert bennük semmiféle Magyarország-kép nem található. Kissé túlozva úgy fogalmazhatunk: a szövegek információtartalma rendkívül alacsony, a párbeszéddek idő-, hely- és személysemlegesek, a cselekmény még ott is, ahol országismereti kapcsolódási pontok léteznek, klinikai tisztaságú, problémamentes senkiföldjén zajlik. Ebbe a csoportba tartozik – legalábbis kisebb vagy nagyobb könyv-

részletekkel – Ginter/Tarnói 1974 (4) és Erdős/Kozma/Prileszky/Uhrmann 1982 (7) mellett ráadásul éppen néhány újabb, a politikai rendszerváltás ideje táján készült könyv is, amelyek erősen dialógus- és kommunikációorientált koncepcióval készültek, mint Annus 1991 (8), Békéssy/Mezei/Somos 1989 (9), Hoffmann 1991 (11) és Kovács 1993 (13).

A tankönyvek egyik végső csoportja viszonylag kiterjedt országismereti anyagot közvetít. Az Erdős/Prileszky 1992 (12), Szili/Szalai 1990 és Szalai 1993 (10), valamint Silló 1995 (14) sorrendben fokozatosan nő a vonatkozó információ mennyisége. Ezek az ismeretek szárazak, pontosak, objektíve igazak. Sokszínű, határozottan differenciált képet festenek a magyar mindennapokról, még akkor is, ha nem minden esetben sikerült minden vetületet megragadniuk. Néhány jellemzőnek tűnő vonást nagyon találóan írnak le. Összességében ez nagyon kedvező fejlődés.

Lehetséges a nyelvkönyveket, amint azt én az előadásomban tettem, igen kritikusan szemlélni. Egyetlen dolgot azonban nem lehet egyetlen tankönyvnek, még a legrosszabbnak sem felróni, nevezetesen, hogy az idegenforgalom Magyarország-képét propagálná a pusztaival, a Balatonnal, a paprikával és a gulyással. És ez bizony nem kevés!

Irodalom

- Delmas, Hartmut: Probleme des Deutschen als Fremdsprache: zum Bereich "Landeskunde", in: Bachofer, Wolfgang; Fischer, Holger (Hrsg.): Ungarn – Deutschland. Studien zu Sprache, Kultur, Geographie und Geschichte. Wissenschaftliche Kolloquien der Ungarischen Wirtschafts- und Kulturtage in Hamburg 1982. München 1983, 109–122 (= Studia Hungarica 24).
- Erdmenger, Manfred; Istel, Hans-Wolf: Didaktik der Landeskunde. München 1978 (= Hueber Hochschulreihe 22).
- Fazekas, Tibor: Probleme des Ungarischen als Fremdsprache, in: Bachofer/Fischer 1983, 53–61.
- Fischer, Holger: Stand und Aufgaben einer interdisziplinären Landeskunde Ungarns im Rahmen der Finno-Ugristik, in: Hungarian Studies 1 (1985), 2, 235–255.

Melléklet

I.

Mit tudsz Magyarországról? Magyarország Közép-Európában fekszik. A szomszéd államok: északon Csehszlovákia és a Szovjetunió, keleten Románia, délen Jugoszlávia, nyugaton Ausztria. Magyarországon fejlett az ipar és a mezőgazdaság. A gyárakban a munkások, a mezőgazdaságban a parasztok sokat és jól dolgoznak. Magyarország sok állammal kereskedik. Nagy az idegenforgalom. Különösen tavasszal és nyáron sok külföldi érkezik a Balatonhoz.

***

Egy évben tizenkét hónap van: január, február, március, április, május, június, július, augusztus, szeptember, október, november, december. Az évszakok: a tavasz, a nyár, az ősz, a tél. Magyarországon jó az időjárás, nyáron nincs nagyon meleg, télen nincs nagyon hideg. Sokszor süt a nap, az éghajlat egészséges. Tavasszal, áprilisban és májusban, ősszel, szeptemberben, és néha még októberben is, kellemes az idő.

[Fülei-Szántó/Mihályi 1966, 207.]

II.

A magyar nép a finn-ugor népek családjába tartozik, ezért a magyar nyelv is finn-ugor nyelv. A magyar nép 896-ban foglalta el azt a területet, ahol ma is él. Magyarország a középkorban független, gazdag feudális állam volt.

A feudális kizsákmányolás miatt a parasztok többször harcoltak elnyomóik ellen. A legnagyobb parasztháborút Dózsa György vezette 1514-ben. Nem sokkal később, 1526-ban a hatalmas török hadsereg győzte le a magyarokat Mohácsnál és elfoglalta Magyarország területének nagy részét. Hazánk nyugati és északi része pedig Habsburg-elynomás alá jutott és ezzel Magyarország elvesztette függetlenségét.

A magyar nyelvű nemzeti irodalom is a XVI. században született meg, és a magyar nép nagy nemzeti problémáit fejezte ki. A török elleni harcok idején legnagyobb költőink Balassi Bálint és Zrinyi Miklós voltak. A 150 évig tartó török uralom után megkezdődött a függetlenségi harc a Habsburg elnyomók ellen. II. Rákóczi Ferenc szabadságharca azonban elbukott és a XVIII. század elején hazánk Ausztria gyarmata lett. Emiatt Magyarország gazdasági és kulturális fejlődése elmaradt.

1848–49-ben Kossuth Lajos vezetésével a magyar nép újabb szabadságharcot kezdett a Habsburg elnyomás ellen, függetlenségéért és a polgári fejlődésért. A forradalom és a szabadságharc legnagyobb költője Petőfi Sándor volt, akinek a nevét az egész világ ismeri. A márciusi forradalom szabadította ki a börtönből Táncsics Mihály paraszttíró is. Egy fél év múlva a Habsburg-hadsereg megtámadta Magyarországot, megkezdődött a szabadságharc. Petőfi személyesen is részt vett a harcokban és 1849. július 31-én halt meg a csatában.

[...]

Az első világháború után, 1918 októberében, kitört a polgári forradalom, amely után a szocialista forradalom következett. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után Magyarország volt a második ország, amelyben a munkásosztály vette kezébe a hatalmat. 1919 március 21-én győzött a proletárdiktatúra. De ez a forradalom is elbukott, mert a hazai és a nemzetközi reakció erősebb volt.

Magyarország legújabb történetét már többen ismerik, mint a régít. Tudják, hogy az első világháború után megszűnt a Habsburg-elnomás, de a két világháború között 25 évig fasiszta uralom volt itt. A magyar nép nagyon szegény volt és különösen a munkások és a szegényparasztek szenvedtek sokat. Ennek a kornak legnagyobb írója Móricz Zsigmond, legnagyobb költője pedig József Attila volt. József Attila proletár családból született. Költeményeiben általában a szegények, főleg a munkásosztály szenvedését fejezte ki a fasiszta diktatúra idején.

Hazánk csak a második világháború után lett újra független, szabad, szocialista ország. Felszabadulás utáni irodalmunk fő témája a szocializmus építése.

Búcsúzóul olvassunk még el két szép költeményt a felszabadulás előtti irodalomból.

[Füleli-Szántó/Mihályi 1966, 223.]

III. Érkezés

- Budapest, Keleti pályaudvar!
- Hány óra van?
- Fél tíz.
- Mennyi ember van itt: utasok, hordárok, vasutasok!
- Nini! Ott vannak a magyar szaktársak!
- Kovács József vasmunkás vagyok. Ezek az emberek itt jobbra magyar bányászok és balra textilmunkások. Ti vasmunkások vagytok?
- Nem, csak én vagyok vasmunkás, ők bányászok. Ez az elvtárs itt szovjet újságíró.
- Az elvtársnő is újságíró?
- Nem, én nem vagyok újságíró. Én román szövönő vagyok.
- Mi csehszlovák vasutasok vagyunk.
- Ti vagytok a lengyel vasutasok?
- Igen, mi varsói vasutasok vagyunk.
- Kedves szaktárs! Te vagy a bolgár küldött?
- Igen, én vagyok.
- Ő is bolgár?
- Ő nem bolgár, ő német mérnök.
- Itt van az osztrák újságíró is?
- Igen, ő is itt van. Ő bécsi újságíró.
- Hol vannak a kínaiak? Nincsenek itt a kínai munkások?
- De igen, itt vagyunk.
- Nincs itt kínai újságíró?

- De van! Itt vagyok.
- Nincsenek itt francia bányászok?
- De vannak, ott vannak hátul.
- Hol vannak az albánok?
- Ők ott vannak jobbra.
- Van itt román férfi?
- Nincs. Két román szövőnő van itt.
- Hol van a német orvos?
- Én is itt vagyok.

[Bánhidy/Jókay/Szabó 1967, 57–58.]

IV.

- Jó éjszakát! Bocsánat, hol van a kalauz? – Van.
- Itt jobbra. – Hol van az étkezőkocsi?
- Kérem, kaluz úr, hol van a WC? – Elöl (van).
- Ott balra (van). – Köszönöm, kaluz úr.
- És hol van a hálókocsi? – Szívesen.
- Hátul (van). – Minden jót kívánok.
- Van étkezőkocsi? – Jó éjszakát!

[Mikesy 1978, 14.]

V. A kirándulás

Az amerikai csoport ma elutazik Budapestre kirándulni. Az állomás előtt találkoznak és a 6:32-es expressz vonattal mennek fel. Budapesten sok helyet látogatnak meg. Először felmennek a Várba, és ott megnézik a Történelmi és Szépművészeti kiállítást. Utána átsétálnak a Mátyás templomhoz és végigmennek a Halászbástyán. Azután lejönnek a Váci utcára, ahol megebédelnek egy kellemes, de kicsit drága étteremben, és pihennek egy kicsit. Ebéd után metróval elmennek a Hősök terére, ahol megtekintik a Képcsarnokot és a Szépművészeti Múzeumot. Aki akar, bemegy az Állatkertbe és a Vidámparkba is.

[Annus 1991, 148.]

VI.

- Kati: Szabad megnézni ezt a fürdőruhát? Mennyibe kerül?
- Eladó: 2500 forint.
- Kati: Jaj, nagyon drága. Nincs olcsóbb?
- Eladó: De van. Ezek olcsóbbak és nagyon divatosak.
- Kati: De ezek nem tetszenek nekem. Mégis felpróbálom azt a sárgát. És talán ezt a zöldet is.
- Eladó: Tessék, ott a próbafülke.

*

Kati: Yvonne, mi a véleményed?

Yvonne: Az őszinte véleményem? A zöld sokkal jobban áll neked, mint a sárga. És szebb is.

Kati: Nekem is jobban tetszik, csak egy kicsit bő. De ha kisebbet kérek, az lehet, hogy rövid nekem. Túl magas és sovány vagyok.

Yvonne: Biztosan nem akarsz kövér és alacsony lenni. Próbáld meg mégis egy számmal kisebbet.

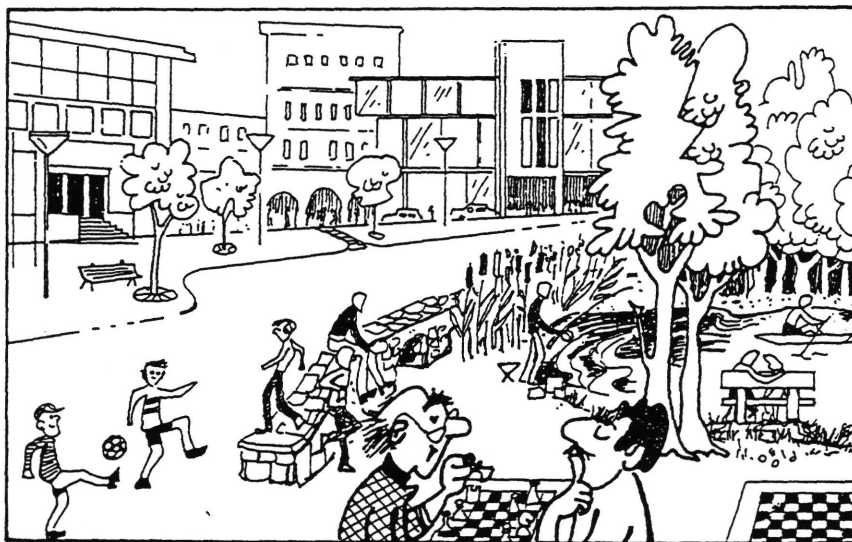
Kati: Már nincs is kedvem fürdőruhát venni. Inkább veszek egy fekete cipőt.

Yvonne: Fekete cipőben akarsz úszni?

Kati: Csak barna cipóm van a fekete nadrágomhoz, és az szörnyű. Ha az ember elegáns akar lenni, a cipő a legfontosabb. A fürdőruha nem olyan fontos.

[Kovácsi 1993, II, 46.]

VII.

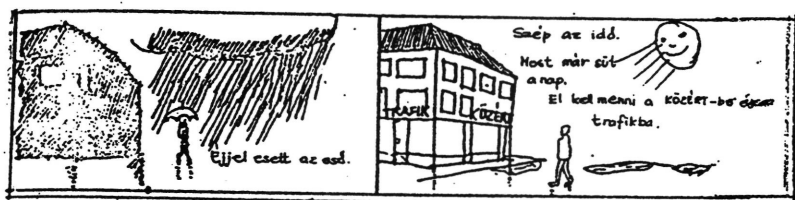
Mit látsz a képen? Hány autót látsz? Villamos is van a képen? Mit csinálnak az emberek? Hány gyerek van a képen? Mit csinálnak a gyerekek? Te szeretsz futballozni? Milyen sportot szeretsz? Kik ülnek a fák alatt? Mit csinálnak? Te szeretsz sakkozni? Mit csinálnak az asszonyok? Miről beszélgetnek? Milyen idő van? Tudsz autót vezetni? Milyen autót ismersz? Melyik virágnak tudod a nevét? Szereted a virágokat? Szeretsz sétálni? Hol szoktál sétálni?

[Békéssy/Mezei/Somos 1989, 78.]

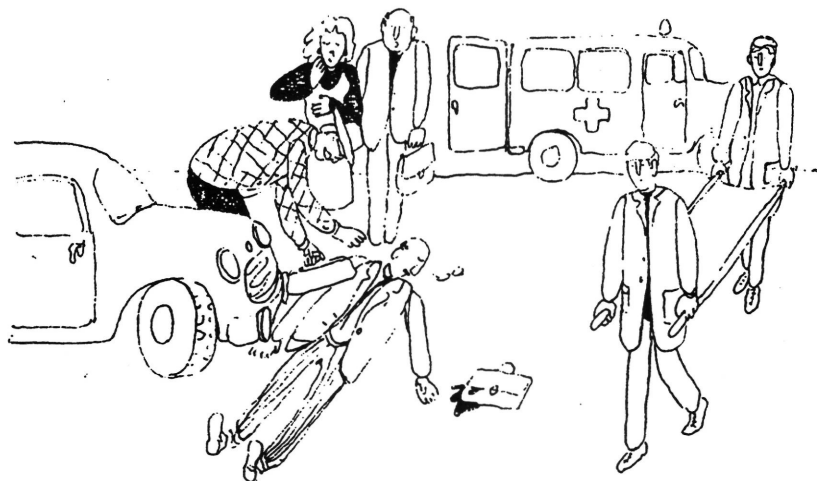
VIII.

[Bánhidly/Jókay/Szabó 1967, 331.]

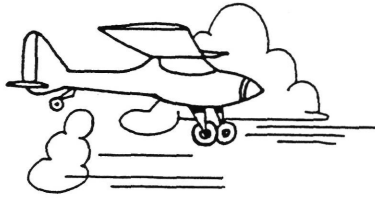

[Fülei-Szántó/Mihályi 1966, 53.]

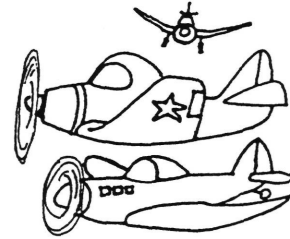

[Ginter/Tarnói 1974, 236.]

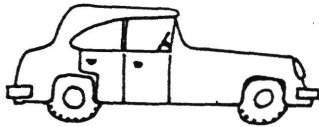
IX.

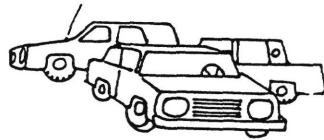
Ez repülő.

Ezek repülők.

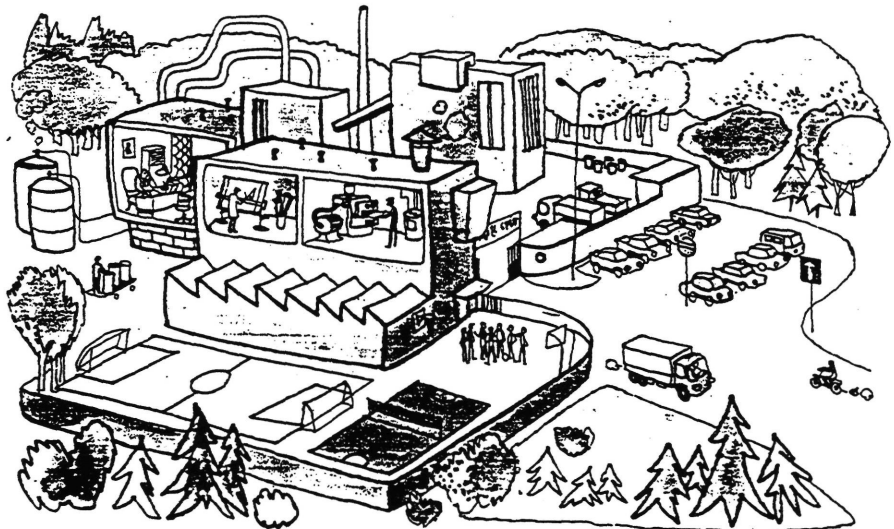
Ez autó.

Ezek autók.

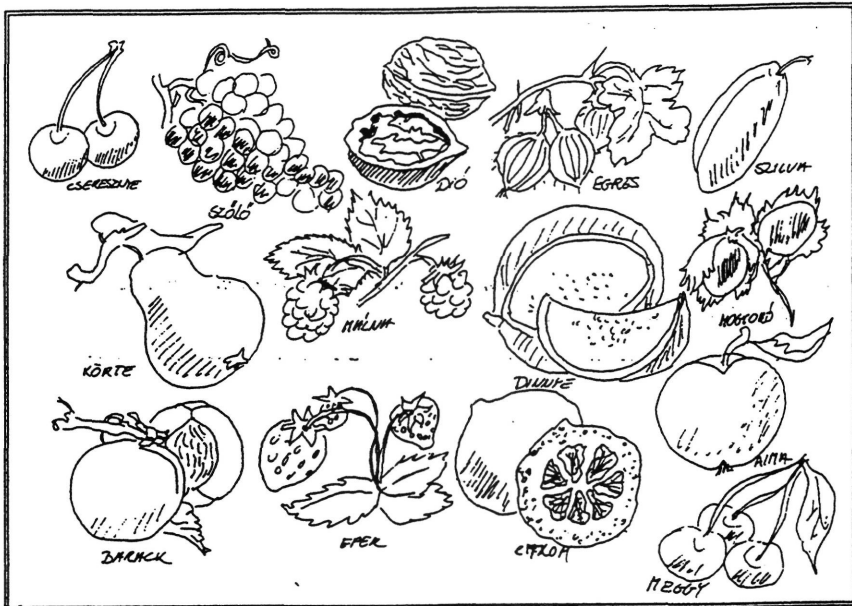
[Békéssy/Mezei/Somos 1989, 11.]

A gyárban

[Erdős/Kozma/Prileszky/Uhrmann 1979, 162.]

X.

[Annus 1991, 52.]

[Kovácsi 1993, II, 82.]

XI.

A pincér leteszi az üveget az asztalra.

És mit lát a részeg?

A pincérek .....

[Hoffmann 1991, 107.]

savanyú/édes

- △ Te hogy szereted a gyümölcslevest? Hidegen vagy melegen?
- Hidegen. Te is?
- △ Természetesen én is. (Nem. Én inkább melegen.)

keserű/édes

tiszta/é sződa)

sós/édes

- Kérhetek öntől egy szívességet?
- Tessék!
- Legyen szíves kinyitni az ablakot!
- Azonnal kinyitom.

[Erdős/Prilezsky 1992, I, 98.]